

РИНКОВІ ІНТЕГРОВАНІ ФОРМИ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ВИРОБНИЧОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО АПК ТА ЇХ РЕЗУЛЬТАТИВНІСЬ

В статті розглядаються проблеми ринкових інтегрованих форм агробізнесу. Обґрунтовується формування нових ринкових інтегрованих форм організації регіонального АПК та їх результативність.

Ключові слова: паритетно-конкурентна парадигма, інтегроване виробництво, агропромислова інтеграція, потенційні ринки, концептуальна модель.

G.O. MAZUR

Vinnytsia Branch of Kyiv University of Market Relation, Vinnytsia, Ukraine

MARKET INTEGRATED FORMS OF TERRITORIAL-PRODUCTION REGIONAL ORGANIZATIONS APC AND THEIR EFFECTIVENESS

Abstract - The theme of the article is " Market integrated forms of territorial-production regional organizations APC and their effectiveness " consists of an introduction, experimental part, conclusion, list of references. The aim of the study is to determine the main concept and problems of market forms of territorial-production of regional agriculture and their effectiveness.

Practical value of the study is to prove conditions for reproduction resource potential of farms to a level that will ensure their competitiveness and contribute to the creation of new forms of integration of agro-industrial production and its regional organization, the formation of modern industrial and social infrastructure.

Keywords: Parity-competitive paradigm, integrated production, agro-industrial integration, potential markets, the conceptual model.

Вступ

В плані реалізації паритетно-конкурентної парадигми територіальної організації АПК важлива роль належить формуванню нових ринкових інтегрованих форм організації агропромислового виробництва. У вітчизняному агропромисловому виробництві в останні роки склалась ситуація, в якій переробні підприємства мають труднощі сировинного забезпечення. Аграрні підприємства значно змінили структуру виробництва, віддавши перевагу високорентабельним видам продукції та галузям, що створило певні труднощі щодо сировинного забезпечення переробних підприємств. У цих умовах виникла необхідність створення інтегрованого виробництва на рівні регіону чи галузі.

Виробництво більшості видів продовольчої продукції вимагає участі підприємств, які належать до різних сфер агропромислового комплексу, який за своєю природою є інтегрованим утворенням, тому в процесах, пов'язаних із виробництвом та обігом продовольчої продукції, дуже важливе значення має врахування інтересів усіх основних сфер АПК. У випадку ігнорування цього аспекту виникає загроза продовольчої безпеки країни. Це, в свою чергу, негативним чином відбилося на постачальниках, які втратили через це значні ринки збуту, та покупцях, зокрема на переробних підприємствах, які, не отримуючи в достатній кількості сировину, змушені працювати, недовантажуючи свої виробничі потужності, і втрачати потенційні ринки збуту. Звідси важливість поширення і застосування інтеграційних процесів задля оптимізації агропромислової діяльності. [2, с. 480]

Експериментальна частина

Проблемам ринкових інтегрованих форм територіально-виробничої організації регіонального АПК та їх результативності присвячені дослідження Мазур А.Г., Гончарук Ч.В., Клибанівської І.Я., Нікітченка С.О., Малін М.Й, Шпикуляк О.Г. та інших. Однак недостатньо вивченими залишаються питання агропромислових формувань.

Об'єктивними причинами, що стимулюють розвиток інтеграційних формувань, є: незбалансованість відносин в агропромисловому комплексі; домінування посередників у відносинах сільського господарства з іншими сферами АПК та його виробничою інфраструктурою; відсутність чіткої державної політики щодо підтримки розвитку підприємств АПК; економічний монополізм переробних і сервісних підприємств та неможливість участі аграрного сектору в процесах ціноутворення, порушення елементарних вимог еквівалентного обміну; слабка наповненість місцевого ринку продукцією власного регіонального виробництва.

Агропромислова інтеграція є об'єктивним економічним процесом, який, з одного боку, пов'язаний із суспільним поділом праці, з другого – необхідністю взаємодії між спеціалізованими галузями та видами аграрного і промислового виробництва. Економічна енциклопедія трактує агропромислову інтеграцію як «посилення виробничо-економічних зв'язків і органічне поєднання сільського господарства й галузей промисловості, транспорту, торгівлі тощо, що обслуговують сільське господарство, постачають ресурси і доводять його продукцію до споживача» [1, с.342]. У процесі поглиблення суспільного поділу праці сільське господарство самостійно вже не може забезпечувати умови власного відтворення. Це зумовлено тим, що розвиток даної галузі все більшою мірою залежить від промисловості, що поставляє селу необхідні засоби виробництва. Їх питома вага в структурі спожитих матеріальних ресурсів знаходиться в межах 35 –38% [3, с.3-7].

Світовий досвід демонструє модель розвитку сільського господарства, що поєднує ринкову

організацію та орієнтацію на економічний інтерес виробництва з перевагами великого виробництва. Відповідна концептуальна модель реалізується за допомогою формування різного роду інтегрованих внутрішньогалузевих і міжгалузевих фінансово-виробничих структур.

Моделювання корпоративних об'єднань АПК ґрунтується на загальних закономірностях розвитку сільського господарства, а зміст агропромислового кооперування багато в чому визначається формами і видами агропромислової інтеграції.

Більш стійке положення мають агропромислові формування, які створили відносно замкнутий цикл, виробництво – переробка – реалізація в рамках одного самостійного суб'єкта господарювання, завдяки чому уникли в якійсь мірі цінового тиску переробних підприємств, торгівлі та численних комерційних посередників. Інтегроване об'єднання – це інвестиційно-привабливі для інвесторів структури, що відрізняються прозорістю обліку та фінансової діяльності, а також широкими партнерськими зв'язками [8, с.77]. За ознаками формування територіально-виробничих інтегрованих формувань можна виділити наступні (табл. 1)

Досвід реформування агропромислового комплексу України уже довів, що адміністративне нав'язування будь-яких процесів з боку держави дуже часто не досягає своєї мети.

Таблиця 1

Класифікація територіально-виробничих інтегрованих формувань в АПК

Ознаки	Типи	
1. Галузева приналежність і характер діяльності домінуючого власника	Спорідненого типу	1. Постачальники засобів виробництва
		2. Сільськогосподарські організації
	Неспорідненого типу	3. Переробники сільськогосподарської продукції
4. Постачальники виробничих послуг		
5. Торгові організації		
	6. Компанії, не пов'язані з сільським господарством	
	7. Змішаного типу	
2. Принцип об'єднання	1. Виробничо-технологічне	
	2. Майнове	
3. Напрямок взаємозв'язків	1. Горизонтальні (інтеграція «назад»)	
	2. Вертикальні (інтеграція «уперед»)	
	3. Диверсифіковані	
4. Характер встановлених взаємозв'язків	1. Договірні	
	2. Майнові	
	3. Асоціативні	
5. Походження капіталу	1. Асоціативне	
	2. Корпоративне	1. Приватний капітал
		2. Державний капітал
	3. Змішаного типу	
6. Спосіб концентрації власності	1. Приєднання до інтегратора	
	2. Злиття при втраті господарської самостійності	
	3. Перетворення шляхом купівлі акцій	
7. Територіальне охоплення	1. Державні	
	2. Міжрегіональні	
	3. Регіональні	
	4. Локальні	
8. Набутий статус учасників	1. Із збереженням юридичної особи («м'яка форма»)	
	2. Без збереження юридичної особи («жорстка форма»)	
9. Організаційна форма	1. Агропромислове підприємство (формування)	
	2. Агрофірма	
	3. Агропромислове об'єднання	
	4. Агропромисловий комбінат	
	5. Науково-виробниче об'єднання	
	6. Агрохолдинг	
	7. Фінансово-промислова група	
	8. Асоціації	
	9. Кластери	
10. Розмір	1. Малі	
	2. Середні	
	3. Великі	

Значно результативнішими і ефективнішими можуть стати інтеграційні механізми з боку суб'єктів господарювання, які ґрунтуються на розрахунку економічного ефекту та створенні економічного інтересу.

Для удосконалення економічних взаємовідносин в сфері АПК можливою є як горизонтальна, так і вертикальна інтеграції. Горизонтальна інтеграція сприятиме внутрішньогалузевому кооперуванню

агропромислових підприємств. На її основі створюватимуться стартові передумови для придбання та використання дрібними і середніми господарствами сучасних засобів виробництва і технологій з одночасним поглибленням спеціалізації.

Узагальненою, масштабною і складною формою інтеграції в ринкових умовах господарювання є агропромислові формування. Вони мають можливість оптимізувати та концентрувати внутрішні фінансові потоки й спрямовувати їх на вирішення актуальних завдань зі створення конкурентоспроможної продукції, організувати логістику, запроваджувати сучасний менеджмент. Агропромислові формування нового типу можуть мати різний юридичний статус і неоднакову форму організації агропромислового виробництва. Зокрема, такі агропромислові формування можуть функціонувати як підприємства зі статусом господарських товариств, кооперативу, державного підприємства, об'єднання (корпорації, концерну), холдингу [4, с.3-15].

Агропромислові формування можуть бути створені одним із двох шляхів. Перший з них оснований на тому, що капітал з різних сфер діяльності вітчизняного чи іноземного походження спочатку вливається у переробну промисловість, і після створення сучасних переробних потужностей здійснюється освоєння сфери збуту через створення логістики і власної торговельної мережі. З накопиченням необхідних фінансових ресурсів на третій стадії створюється власне сільськогосподарське виробництво через оренду земельних і частково майнових паїв та закупаються необхідні ресурси, насамперед, сучасна техніка.

Другий шлях створення агропромислових формувань пов'язаний з диверсифікацією аграрних підприємств. Завдяки інвестиційним ресурсам аграрне підприємство проникає у сферу торгівлі та розвиває потужні переробні виробництва.

Необхідно зазначити, що агропромислові формування мають низку принципово важливих переваг перед іншими формами господарювання на селі (табл. 2).

Таблиця 2

Переваги та недоліки агропромислових формувань нового типу

Тип	Шлях створення	Переваги	Недоліки
I тип АПФ	Оренда земельних і частково майнових паїв та вливання капіталу вітчизняного чи іноземного походження з переробної сфери в сільськогосподарське виробництво	1. Поєднання переробки і виробництва сировини в одному об'єкті; 2. Наявність високопродуктивної техніки; 3. Розвиток великомасштабного виробництва; 4. Високий рівень конкурентоспроможності продукції.	1. Сільськогосподарські підприємства втрачають орендодавців землі і майна, оскільки останні мають можливість отримувати вищу орендну плату від АПФ; 2. Зміна соціально-економічного становища на селі (відтік трудових ресурсів з неефективних с/г підприємств в АПФ, оскільки останні мають можливість підвищити заробітну плату працівникам).
II тип АПФ	Диверсифікація аграрних підприємств, проникнення їх у сферу торгівлі та розвиток переробки на базі с/г підприємства	1. Високий рівень віддачі авансованого капіталу; 2. Можливість здійснення інноваційної діяльності; 3. Співпраця з науково-дослідними установами; 4. Здійснення с/г виробництва із застосуванням сучасних технологій вирощування; 5. Розвиток селекції та насінництва.	1. На початковому етапі функціонування переробні потужності АПФ є незначними, що позначається на глибині переробки сировини; 2. Із збільшенням розмірів АПФ виникає проблема розосередженості виробництва, що викликає складність у процесі управління та організації виробництва.

Однією з найбільш істотних переваг є те, що в АПФ досягається реальна інтеграція сільськогосподарського і переробного виробництва та торгівлі. Сільськогосподарська сировина з філій відправляється на власні переробні підприємства, далі – в торговельну мережу.

В АПФ здійснюється великомасштабне сільськогосподарське виробництво та промислове, що дає змогу скористатися перевагами ефекту масштабу, а саме – застосовувати сучасну високопродуктивну техніку, нові технології, і завдяки цьому знижувати витрати на одиницю продукції, істотно підвищувати продуктивність праці, виготовляти продукцію високої якості, а отже, мати високий рівень конкурентоспроможності.

Розвиток сільського господарства на основі створення нових форм агропромислових формувань має деякі недоліки.

По-перше, сільськогосподарське виробництво концентрується у філіях АПФ, які, не маючи права юридичної особи, не в змозі самостійно вирішувати принципово важливі питання розвитку виробництва. По-друге, центральні офіси АПФ розміщуються за територіальними межами ведення сільськогосподарського виробництва, що сприяє надходженню податків в бюджет міст та виникнення проблем фінансового характеру на селі. По-третє, через велику концентрацію земель в АПФ на ринку оренди земель виникає монополізм.

Стримуючим чинником інтеграції сільськогосподарських виробників є відсутність достатніх ресурсів, які б дозволили їм бути рівноправними партнерами об'єднань. Покращити цю ситуацію можна

шляхом участі держави в даних процесах як гаранта майнових та фінансових внесків сільськогосподарських виробників. Важливим чинником залучення приватних структур до інтеграційних процесів є обґрунтування економічного ефекту від участі в них. Формами його обґрунтування можуть бути як бізнес-плани, так і інвестиційні проекти, які, на жаль, є досить дорогими продуктами. Витрати по створенню таких документів може взяти на себе держава. Збільшення економічного ефекту від агропромислової інтеграції можна також досягти за допомогою державної підтримки в сфері оподаткування. Слід більш детально розглянути проблему не стільки інтеграції господарюючих суб'єктів, скільки координації їхніх дій на основі контрактних відносин, що, може стати перехідним етапом на шляху до повного об'єднання [5, с. 480].

Як свідчить зарубіжний досвід розвинених країн основу їх виробничого потенціалу складають крупні корпорації, які дозволяють сконцентрувати матеріальні, людські і фінансові ресурси на вирішення складних науково-технічних і виробничих проблем, які забезпечують високу конкурентоспроможність корпорацій, відтворювальні процеси.

Актуальним для АПК України на сучасному етапі розвитку є створення промислово-фінансових груп, які розширюють інвестиційні можливості агропромислових підприємств в контексті формування інноваційної моделі розвитку економіки країни. Розвиток процесу створення агропромислових фінансових груп сприятиме залученню інвестицій фінансово-кредитних установ, які мають свої власні джерела фінансових ресурсів і спроможним залучати для додаткового фінансування своїх партнерів по банківському бізнесу.

Основними завданнями формування агропромислових груп є: забезпечення стабільних темпів виробництва продовольчої продукції; активізація інвестиційно-інноваційної діяльності; техніко-технологічне оновлення виробничої бази; оптимальне завантаження виробничих потужностей переробних підприємств; розвиток корпоративних зв'язків та інтеграційних процесів між сферами АПК; фінансове оздоровлення агропромислових підприємств; конкуренція; збільшення обсягів інвестиційних ресурсів у виробничий сектор на основі об'єднання агропромислового і банківського капіталів.

Об'єднання підприємств в агропромислові фінансові групи збільшить можливості інвестування інноваційного розвитку підприємств АПК, реалізуючи інвестиційно-інноваційну стратегію розвитку регіональних агропромислових структур.

В практиці зарубіжних країн холдингові компанії являються, насамперед, фінансовими центрами, навколо яких об'єднуються окремі компанії, не втрачаючи при цьому комерційної самостійності. Холдинги мають високий рівень організації акціонерного капіталу, вирішують проблеми, розв'язання яких не під силу одному окремо взятому підприємству – освоєння високих технологій, розробка складних технічних проблем, створення нових виробничих потужностей, отримання значних кредитів під програми.

На сьогодні холдингові структури не мають широкого поширення в Україні. Формами холдингу є акціонерні товариства, одноосібні компанії, державні організації, що функціонують в різних сферах господарської діяльності. Холдингова система в АПК дозволить об'єднати в єдину раціональну виробничу структуру раніше юридично, адміністративно і економічно відособлені виробничі об'єднання, промислові і сільськогосподарські підприємства, науково-дослідні організації галузі, однією з переваг якої є економія на витратах, зниження потреби в оборотних коштах. Така форма об'єднання сприятиме впровадженню перспективних видів технологій, здійсненню капіталовкладень і раціональному фінансуванню робіт зі створення кінцевої продукції.

В межах України на сьогодні функціонує понад 50 агрохолдингів. Найбільшими із них є ТОВ "Українські аграрні інвестиції" (330 тис. га), ВАТ "ММК ім. Ілліча" (225 тис. га), ДП "Нарком-Агро" (200 тис. га), ВАТ "Миронівський хлібопродукт" (180 тис. га), ЗАТ "Райз-Максимко" (160 тис. га), "Агрохолдинг Мрія" (158 тис. га) ВАТ "Приват-Агрохолдинг" (150 тис. га), "Агротон" (150 тис. га), "Лоутре-Агро" (150 тис. га), "Райз-Агро" (130 тис. га), "Дакор Агрозолдинг" (106 тис. га), "Укррос" (105 тис. га), "Укрзернопром-Агро" (100 тис. га), АПК "Шахтар" та інші. Загалом агрохолдинги контролюють близько 5 млн. га, або майже 15% площі ріллі в Україні.

Важливим напрямом покращення фінансово-кредитного забезпечення стратегії розвитку АПК в напрямі інвестиційно-інноваційного розвитку є розробка заходів по створенню інноваційних фінансових інститутів, які зможуть фінансувати також довгострокові інноваційно-інвестиційні проекти в АПК, зокрема в сільськогосподарському машинобудуванні. Як свідчить І.І.Віниченко в Україні ринок небанківських фінансових послуг є недостатньо розвинутим «обсяги інвестицій цього сектору в реальний сектор економіки у 2 рази менші, ніж в Росії, у 8 разів – ніж в Польщі, у 10 разів – ніж в Чехії та Угорщині.» [7, с. 11].

Висновки

Наявність нових форм агробізнесу вимагає адекватної цілеспрямованої регуляторної державної політики. Регуляторна аграрна політика держави повинна бути спрямованою на недопущення монополізації ринку оренди землі та ринку сільськогосподарської продукції, втрати конкуренції на них. Необхідно забезпечити рівні економічні умови для розвитку аграрних підприємств різних форм. Необхідна програма підтримки сільських територій, прийняття Законів України «Про державні гарантії фінансового забезпечення програми розвитку сільських територій», «Про антимонопольний захист сільськогосподарських виробників», «Закону про холдингові компанії в Україні», варто внести доповнення, поправки до існуючих Законів України «Про державну підтримку сільського господарства». Все це дасть можливість створити умови для відтворення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств до рівня, який забезпечить їх конкурентоспроможність; сприятиме створенню нових інтеграційних форм

організації агропромислового виробництва і його територіальних організацій; формуванню сучасної виробничої та соціальної інфраструктури; сприятиме закріпленню молоді на селі, гарантуватиме інноваційний розвиток аграрної галузі України.

Література

1. Енциклопедичний словник. Сучасна ринкова економіка. Державне регулювання економічних процесів / заг. ред.. проф.. Кушлін В.І – К.:РАГС, 2004.– 342с.
2. Шпикуляк О.Г. Інститут аграрного ринку / О.Г. Шпикуляк.– К.: ННЦ ІАЕ, 2009.–480с.
3. Малік М.Й. Кооперація в сільському господарстві України: стан та перспективи / М.Й. Малік // Економіка АПК.–2005. – № 12.– С.3-7.
4. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК.– 2013.– № 1(219).– С.3-15.
5. Федулова Л.І. Вплив інноваційно-технологічного фактору на розвиток внутрішнього ринку регіону / Л.І. Федулова // Наук. зб. «Актуальні проблеми розвитку економіки регіону», Вип..8, т.1.–Івано-Франківськ, 2012. – С.154-163.
6. Мазур А.Г. Механізм управління холдинговою компанією./ А.Г. Мазур, Я.В. Гонтарук, І.Я.Клибанівська // Збірник наук. праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки.– 2012.– Вип.. 2(64).– С. 60-65.
7. Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році”. – К.: Держкомстат, 2003. – 478 с.
8. Нікітченко С.О. Концентрація та поглиблення інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі / С.О. Нікітченко // Економіка АПК.– 2011.– № 1.– С. 77-83.

References

1. Entsiklopedychnyi slovnyk. Suchasna rynkova ekonomika. Derzhavne rehuliuivannia ekonomichnykh protsesiv / zah. red.. prof. Kushlyn V.I – K.: 2004.- 342s.
2. Shpykuliak O.H. Instytut ahramoho rynku. - K.: NNTs IAE. 2009.-480s.
3. Malik M.I. Kooperatsiia v silskomu hospodarstvi Ukrainy: stan ta perspektyvy // Ekonomika APK. 2005. - № 12.- S.3-7.
4. Andriichuk V.H. Ahropromyslovi formuvannia novoho typu v konteksti stratehii rozvytku vitchyznianoho silskoho hospodarstva // Ekonomika APK.- 2013.- № 1(219).- S.3-15.
5. Fedulova L.I. Vplyv innovatsiino-tekhnologichnoho faktoru na rozvytok vnutrishnoho rynku rehionu. Nauk. zb. «Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu», Vyp..8, T.1, Ivano-Frankivsk, 2012. – S.154-163.
6. Mazur A.H. Mekhanizm upravlinnia kholdynhovoioi kompaniieiu./ A.H.Mazur, Ia.V. Hontaruk, I.Ia.Klybanivska. Zbirnyk nauk. prats Vinnytskoho natsionalnoho ahramoho universytetu. Vyp.. 2(64), T.1.- s 60-65.
7. Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vnutri

Рецензія/Peer review : 17.4.2014 р.

Надрукована/Printed : 11.6.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Київського університету ринкових відносин Бабич-Побережна А.А.

УДК 332.1

О.В. МІНІНА, Н.Т. ШАДУРА-НИКИПОРЕЦЬ

Чернігівський національний технологічний університет

СУТНІСНІ ОЗНАКИ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Досліджено основні теоретичні питання, що відображують сутність і зміст регіонального економічного простору. Виявлено склад і структуру регіонального економічного простору та особливості підходів до їх визначення різними дослідниками. З'ясовано регіональні відмінності територій України та їх вплив на загальні показники розвитку єдиного економічного простору держави

Ключові слова: економічний простір, регіональний економічний простір, система, економічні відносини, господарючі суб'єкти, розвиток

O.V. MININA, N.T. SHADURA-NYKYPORETS

Chernihiv National University of Technology

THE ESSENTIAL FEATURES OF REGIONAL ECONOMIC SPACE

Abstract – The aim of this work is to study the essential features of the regional economic space, defining the nature of the development of regional systems as components of a single economic space.

Regional economic space is a holistic system of complementary subjects in the relevant territory, manifests itself through a combination of economic relations. The composition and structure of the regional economic space in the form of spatial unity of regional economic systems, each of which is a spatial territorial – industrial complex some degree of specialization, the total integrity of components formed on the basis of regional and interregional economic, technological, and organizational relationships. The structure of regional economic space is heterogeneous, that due to the specific combination of conditions and factors specific territory.